

Jelena Čeranić*

UDK 342(4-672EU)

str. 81-97.

PRVI KONGRES EVROPSKOG SAVEZA - POKUŠAJ USPOSTAVLJANJA EVROPSKE FEDERACIJE

Apstrakt

Rad je posvećen Prvom Kongresu Evropskog Saveza održanom 1909. godine u Rimu. Cilj Kongresa bio je da se otpočne uspostavljanje Evropske federacije, kao jedinog načina da se u Evropi osigura trajni mir. Na Kongresu je, kao predstavnik Kraljevine Srbije, učestvovao profesor Živojin M. Perić koji je imao zapaženo izlaganje. Nakon uvodnih napomena o razvoju ideje o ujedinjenju država Starog kontinenta, u prvom delu rada predstavljen je memorandum poslat uz poziv na skup, u kome je povučena paralela između ekonomskog i finansijskog stanja Evrope i Sjedinjenih Američkih Država. U okviru drugog dela rada analiziran je rad Kongresa po sekcijama. Posebna pažnja posvećena je referatu koji je imao profesor Perić u okviru pravne sekcije. U trećem delu rada autor iznosi zaključke i preporuke Kongresa.

Ključne reči : Evropski Savez, federacija, rat, trajni mir, evropske integracije.

1. Uvodne napomene

U literaturi se najčešće navode 1952. godina (kada je osnovana Evropska zajednica za ugalj i čelik) i 1957. godina (kada je osnovana Evropska

* Pravni fakultet Univerziteta u Banja Luci, Institut za uporedno pravo u Beogradu.

ekonomska zajednica i Evropska zajednica za atomsku energiju) kao godine otpočinjanja procesa evropskih integracija. Kao osnova za formiranje Evropske zajednice za uglj i čelik poslužio je čuveni Šumanov plan iz 1950. godine (dobio je ime po njegovom tvorcu Robertu Šumanu (Robert Schuman)). Cilj ove Zajednice bio je da se pod zajedničku upravu jedne Visoke vlasti stavi proizvodnja, prodaja i distribucija uglja i čelika u Nemačkoj, Francuskoj, Italiji, Belgiji, Holandiji i Luksemburgu.

Dakle, praktično ostvarenje evropskog integracionog procesa započeto je tek u drugoj polovini XX veka. Međutim, sama ideja o ujedinjenju naroda Starog kontinenta mnogo je starija i datira još iz antičkog doba. I dok su jedni nastojali da je ostvare ratom, kao Karlo Veliki, Napoleon ili Hitler, drugi su se zalagali za ujedinjenje mirnim putem. Na početku XX veka, ideja o ujedinjenju naroda Evrope doživljava procvat. Ova zamisao imala je svoje poklonike kako među političarima (austrijski grof Kalergi (Richard Coudenhove-Kalergi), osnivač Panevropskog pokreta, francuski ministar spoljnih poslova Aristid Brijan (Aristide Briand) i drugi), tako i među istaknutim umetnicima tog vremena, (Šiler (Johann Christoph Friedrich von Schiller), Gete (Johann Wolfgang von Goete), Novalis (Freidrich von Hardenberg-Novalis), Hajnrih Hajne (Heinrich Heine), Viktor Igo (Victor Hugo), Pol Valeri (Paul Valéry) i drugi).¹

U društvu istaknutih pristalica evropskog ujedinjenja našao se i jedan Srbin, profesor Pravnog fakulteta u Beogradu, dr Živojin M. Perić.² Kao veliki pacifista, profesor Perić bio je poklonik i promoter ideje ujedinjenja država evropskog kontinenta kao načina za obezbeđenje trajnog mira u Evropi.³

Ovaj rad posvećen je jednom značajnom događaju sa početka XX veka, koji je izazvao veliku pažnju tadašnje evropske javnosti, a to je Prvi kongres

¹ Vid. B. Rakić, "Za Evropu je potrebno vreme", Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, 2009, str. 7-10.

² Živojin M. Perić (1868-1953), bio je profesor Pravnog fakulteta u Beogradu, dopisni član SANU i profesor Haške akademije za međunarodno pravo. Za izvanredne zasluge učinjene nauci, naročito u oblasti uporednog prava, izabran je za počasnog doktora Lionskog univerziteta. Takođe je bio politički angažovan kao član Napredne stranke, a kada je ona napravila izborni sporazum sa Radikalnom strankom, on je iz nje istupio i osnovao Konzervativnu stranku.

³ Vid. Ž. Perić, *Evropski Državni Savez*, Štamparija Jovanović i Bogdanov, Novi Sad, 1929.

Evropskog saveza iz 1909. godine. Na ovom Kongresu, čiji je cilj bio da se otpočne rad na uspostavljanju Evropskog Državnog Saveza, kao jedinog načina da se na Starom kontinentu osigura trajni mir, učestvovao je profesor Perić kao predstavnik Kraljevine Srbije. U okviru prvog dela rada, razmotrena je inicijativa za sazivanje Kongresa, tačnije memorandum koji je poslat uz poziv na skup, u kome je povučena paralela između ekonomskog i finansijskog stanja Evrope i Sjedinjenih Američkih Država. U drugom delu rada analiziran je rad Kongresa po sekcijama. Posebna pažnja posvećena je referatu koji je profesor Perić imao u okviru pravne sekcije. U trećem delu rada predstavljeni su zaključci i preporuke Kongresa.

2. Inicijativa za sazivanje Kongresa

Prvi kongres Evropskog saveza održan je u Rimu od 16. do 20. maja 1909. godine. Interesantno je napomenuti da je povod za sazivanje ovog kongresa bilo otvaranje srpskog pitanja zbog aneksije Bosne i Hercegovine 1908. godine. Aneksiona kriza je prvi put u savremenoj istoriji Evrope izazvala opasnost po evropski kontinent, kao celinu, drugim rečima opasnost od "jednog opšteg rata". Inicijativa za sazivanje ovog kongresa pripada engleskom finansijeru Maksu Vehteru (Max Vaechter). Gospodin Vehter bio je jedan od najubeđenijih pacifista toga vremena u Evropi, o čemu svedoči sama kampanja koju je decenijama vodio u korist pacifističke misli. Agitujući za ostvarenje svojih ideala, G. Vehter je uputio svim šefovima država u Evropi apel u kome ističe da bi trebalo organizovati skup čiji bi cilj bio da se otpočne sa radom na obrazovanju Evropske federacije koja je, po njegovom mišljenju, prvi uslov za uvođenje sigurnijeg i trajnijeg mira na Starom kontinentu.

U memorandumu, koji je bio poslat uz poziv na skup, G. Vehter je povukao paralelu između ekonomskog i finansijskog stanja Evrope i Sjedinjenih Američkih Država, trudeći se da iznese razloge za razlike koja iz te paralele proističu u korist ovih drugih. I ta razlika i ti razlozi ukazuju na materijalno preimućstvo federativnog sistema Sjedinjenih Američkih Država nad nefederativnim sistemom na evropskom kontinentu, sistemom u kome su pojedine države, bar pravno, potpuno suvereni i nezavisni činioci. Postoji, prema mišljenju G. Vehtera, najmanje četiri razloga koja objašnjavaju

nadmoćnost Severne Amerike nad Evropom.⁴ Prvo, u Americi je mali broj ljudi zbog vojne službe odvojen od produktivnih radova. Drugo, američka industrija, u poređenju sa evropskom, stoji materijalno mnogo bolje između ostalog i zato što nije pod pritiskom ogromnih troškova za naoružanje, kao što je to slučaj sa evropskom industrijom. Treće, severnoameričke države žive jedna sa drugom u miru i ne strahuju od napada stranih zemalja. Naravno, ovde se misli na opasnost rata u odnosima samih severnoameričkih država, jer nema ni jedne države koja bi se mogla smatrati stranom prema drugoj iz tog Saveza, zato što sve čine deo jedne iste, veće države. U pomenutom memorandumu G. Vehter ne isključuje mogućnost rata između SAD i neke druge države izvan tog Saveza. Čim je u pitanju nefederativni odnos, izrazi stranac, inostranstvo, dobijaju svoj praktični značaj i smisao, i oružani sukob se može pretpostaviti, i ta pretpostavka se, na žalost, često ostvaruje. I zaista, posle Rata Secesije (1862-1863) Sjedinjene Američke Države nisu imale između sebe nikakve oružane sukobe, dok je u Evropi bilo sedam ratova u periodu od četrdeset sedam godina.⁵ Dakle, na svakih sedam godina jedan rat, i to jedan rat u Evropi, među evropskim državama, ne računajući ratove koje su pojedine evropske države, u tom periodu, imale sa državama drugih kontinenata. Četvrto, materijalna nadmoćnost SAD dolazi otuda što u ovoj prostranoj zemlji, u kojoj se inače sve proizvodi, postoji potpuno slobodan promet, što je jedan od izvora velike nagomilanosti bogatstva te države. Naravno, ovde se svaki protekcionizam mogao suzbiti zahvaljujući samom federativnom državnom uređenju.

Što se tiče stanja u Evropi, G. Vehter najpre navodi da se "pojedine države oružaju jedne protiv drugih, gledajući se između sebe sa nepoverenjem i sumnjom, i nalaze se neprestano na mrtvoj straži samo da bi mogle na štetu svojih susedaka, pribaviti sebi kakvu korist."⁶ Evropa troši ogromne količine novca za suvozemnu vojsku i mornaricu, sa tendencijom da se ova suma uvećava iz godine u godinu. Drugo, preteški porezi, nužni radi održanja ovakvog stanja naoružanja, prouzrokovali su opšte nezadovoljstvo, stvorili

⁴ "Prvi Kongres Evropskog Saveza", Izveštaj G. Ministru prosvete i crkvenih poslova, Gospodinu Ljubomiru Stojanoviću, Državna štamparija Kraljevine Srbije, Beograd, 1910, str. 6-8.

⁵ Prusko-Austro-Ugarski rat, Prusko-Francuski rat, dva rata Srpsko-Turska, rat Rusko-Turski, rat Bugarsko-Srpski, rat Grčko-Turski.

⁶ "Prvi Kongres Evropskog Saveza", *op. cit.*, str. 6-8.

socijalizam i druge doktrine koje prete da, prema mišljenju G. Vehtera, izazovu društvenu revoluciju. Treće, duh preduzimljivosti paralizovan je strahom od rata koji može iskrsnuti svakoga momenta. I na posletku, svaka zemlja ima svoju carinsku tarifu koja predstavlja barijeru između nje i njenih suseda. Ovome, G. Vehter dodaje da su, u Evropi, bez potrebe pojačane nacionalne razlike, dok se, naprotiv, u Americi razne narodnosti, kroz generacije, više ili manje slivaju jedna u drugu.⁷

Ovakvo stanje, prema G. Vehteru, može odvesti samo u evropski rat, koji bi "srušio pobeđene, ostavljajući pobedioce u takvom stanju iscrpljenosti, da bi ma koja strana sila (izvan Evrope) mogla lako nametnuti svoju volju celoj Evropi."⁸ Da do toga ne bi došlo, on predlaže konfederisanje evropskih država. Iako bi trebalo težiti federaciji, sličnoj onoj u Severnoj Americi, predviđajući teškoće na koje bi se naglim izvođenjem tog plana naišlo, G. Vehter se zadovoljava savezom koji bi se oličavao u dvema tačkama. Prvo, da se ustanovi jedan Stalni Odbor Velikih Sila koji bi imao za zadatak da se brine o odbrani evropskih interesa, i drugo, da postoji, za celu Evropu (prema drugim delovima sveta), jedna opšta carinska tarifa i da se slobodan promet ili bar – ako bi nesavladive smetnje onemogućile zavođenje apsolutno slobodnog prometa – takve pogodnosti koje bi se, što je moguće više, približavale slobodnom prometu, zagarantuju u celoj Evropi. Da bi se ostvario Savez Evropskih Država, G. Vehter savetuje da se ostave po strani svi drugi zahtevi federativnog sistema, a naročito pitanje u vezi sa smanjenjem naoružanja. Ovo pitanje bi se raspravilo u skladu sa specifičnim prilikama i potrebama svake države čim bi federacija postala svršen čin. Osim toga, G. Vehter je mišljenja da bi svaka država trebalo da se obaveže da "drži pod zastavom izvestan broj ljudi koji bi predstavljao njen udeo u odbrani Evrope."⁹

G. Vehter je u memorandumu naveo da bi od ovakvog političkog sistema, Evropa imala velike koristi, navodeći njih osam. Prvo, onemogućio bi se evropski rat. Čim bi pojedine države napustile svoje restriktivne tarife i umesto toga zavladao slobodan promet, njihovi interesi postali bi zajednički. Drugo, Evropa bi na taj način uštedela dosta novca na naoružanju. Treće,

⁷ *Ibid*, str. 9.

⁸ *Ibid*, str. 10.

⁹ *Ibid*.

"ove velike uštede, rasprostrte na pojedine zemlje, dovele bi do višeg nivoa egzistencije koji bi izazvao nove zahteve i nove potrebe, što bi opet podstaklo jaču produkciju zemljišta i industrije, i potpomognuto slobodnom trgovinom i slobodnim odnosima, inagurisalo bi blagostanje do danas nepoznato".¹⁰ Četvrto, ovakvo stanje dovelo bi do povećane potrebe za radnom snagom i verovatno bi se našlo posla za sve one koji su sposobni za rad. S tim u vezi, emigracija bi bila znatno smanjena. Peto, sa opštim blagostanjem, nezadovoljstvo bi iščezlo ili bi se bar bitno smanjilo, usled čega bi se postepeno razbile i subverzivne ideje. Šesto, nestale bi predrasude zasnovane na razlici u rasama i pojedine nacije bi sarađivale jedne sa drugima isto tako lako u Evropi kao i u Americi. Sedmo, sa ekonomske tačke gledišta, Evropa bi malo po malo dostigla istu visinu kao i Amerika i mogla bi se sa njom takmičiti pod jednakim uslovima u inostranstvu. I osmo, moć i uticaj Evrope bili bi veliki u svetu i ona bi mogla da se suprotstavi svakom stranom napadu bilo na ekonomskom ili vojnom planu.

G. Vehter je u memorandumu razmotrio i pitanje načina postupanja prilikom pokušaja ostvarenja plana o Evropskoj federaciji. Imajući na umu podozrenje koje vlada među pojedinim državama, G. Vehter smatra da bi prvi korak trebalo da potekne od jednog neutralnog, nezavisnog lica i pod njegovom ličnom odgovornošću. To lice bi najpre trebalo da iznese, na ocenu Velikim Silama, ideje o Evropskom Savezu i argumente u prilog tome. Prvi korak pokrenuo bi jednu ili više Velikih Sila da pozovu i ostale na konferenciju u kojoj bi se mogli utvrditi osnovi i uslovi jednog saveza. Pošto se Velike Sile usaglase, one bi pozvale i ostale evropske države u jednu opštu konfederaciju. G. Vehter je memorandum završio napomenom da je "sadašnji momenat vrlo probitačan za takav plan, jer su svi državni šefovi u Evropi poznate pristalice mira".¹¹

Nesporno je da je inicijativa za sazivanje ovog kongresa potekla od G. Vehtera, međutim za sam saziv zaslužan je Italijanski Institut za Društvenu Kooperaciju (*Istituto Italiana di Cooperazione Sociale*) i naravno Predsednik ovog instituta Gospodin Knez od Kasana.

¹⁰ *Ibid*, str. 11.

¹¹ *Ibid*, str. 12.

Zamisao o sazivanju Kongresa Evropske Federacije, Institut je dostavio izvesnom broju istaknutih naučnika, publicista i finansijera tako što im je poslao lična pisma sa pitanjem da li bi bili voljni da dođu na kongres ili dopuste da njihova imena figuriraju među ličnostima koje su prihvatile ideju jednog takvog kongresa. Na ovaj način Institut je želeo da proveri umesnost jednog kongresa te vrste i ostvarljivost cilja kome se, njegovim sazivom, težilo, a zatim staviti kongresu u zadatak rad na realizovanju evropske federacije.

Odaziv je bio vrlo povoljan. Na Kongresu su učestvovali naučnici, publicisti i finansijeri iz Austrije, Belgije, Bugarske, Velike Britanije, Grčke, Danske, Nemačke, Norveške, Portugalije, Rusije, Ugarske, Francuske, Švajcarske, Švedske, Španije, Holandije, Crne Gore i Srbije.

3. Rad Kongresa po sekcijama

Prema programu, trebalo je da Kongres ima tri sekcije: političku, ekonomsku i pravnu, ali pošto je referent za drugu sekciju bio sprečen da dođe, održane su samo dve, politička i pravna sekcija.

3.1. Politička sekcija

Prva, politička sekcija, bavila se pitanjem: "U kojim se granicama može ostvariti jedna politička federacija evropskih država i kakav ona uticaj može imati na opšti mir?".

Uvodni referat za ovu sekciju bio je referat G. Graserija (Raoul de la Grasserie),¹² koji je pročitao predsedavajući sekcije. Autor smatra da bez federacije nikada neće biti moguće obustaviti ni rat, ni naoružanje, jer sve što je do tada predlagano radi postizanja opšteg mira nije dalo rezultate. Takav je slučaj najpre sa ugovorima o izbornom suđenju, na osnovu kojih se dve ili više država saglašavaju da će se, ukoliko dođe do sukoba među njima, pokoriti odluci izvesnih lica ili izvesne neutralne države. Međutim, države u te ugovore stavljaju određene rezerve, tj. izuzeća kojima se u potpunosti uništava svrha ugovora. Bez obzira na to što su neke od pomenutih restrikcija opravdane, sve one zajedno doprinose tome da ugovori o arbitraži

¹² Raul De la Grasrija (*Raoul de la Grasserie*) bio je sudija prvostepenog suda u Nantu, čija je produktivnost na polju pravne nauke veoma cenjena među francuskim pravnicima toga vremena, a i šire.

ne budu delotvorni u pogledu održanja mira, utoliko pre što su termini u kojima su rezerve izražene vrlo elastični.

Dakle, prema G. Graseriji postoji samo jedna efikasna mera, a to je federacija. U čemu bi se jedna takva federacija sastojala? Odgovor je vrlo jednostavan, jer slični politički sistemi veoma dobro funkcionišu kako u Evropi (npr. Švajcarska), tako i na drugim kontinentima (SAD, Kanada, Meksiko, Brazil, Argentina). "U svim tim zemljama vlada, unutra federacija. Svaka od tih država koje dotična zemlja obuhvata ostaje nezavisna, ukoliko nisu u pitanju opšti zemaljski interesi, ali što se tiče odnosa sa drugim zemljama, ni jedna od tih država ne može ništa činiti bez pristanka ostalih država u Savezu. Ovo naročito važi za rat. Federacija sudi o svim sukobima među saveznim državama, i svaka od ovih ima da se pokori njenoj odluci, kao kakav običan pojedinac. Federacija donosi zakone, sudi, administrira za sve što se odnosi na ceo Savez."¹³ Dakle, federacija sprečava rat među državama u Savezu, i što je, takođe, veoma dragoceno, sprečava i oružani mir.

Imajući sve ovo na umu, ukoliko se od unutrašnje federacije pređe na spoljašnju, npr. na federaciju svih država u Evropi, dobija se, prema G. Graseriji, isti rezultat. Postojala bi jedna federativna država koja bi se zvala Evropa, čije bi pojedine provincije bile Engleska, Italija, Francuska, Nemačka, Austrija, Rusija. Te provincije bi sačuvale svoju autonomiju, samo bi bile federisane u zajedničku otadžbinu. "Mi možemo voleti svoju kuću, svoju seosku crkvu, pa opet ne biti zato rđav patriot. Ako se desi, među dvema provincijama u Savezu, kakva razmirica, nju će presuditi sud koji će imati svoje sedište u prestonici Evrope."¹⁴

Inače, potrebno je da u prestonici Evrope postoje svi organi uprave. Evropska federacija bi trebalo da bude onakva ista kakve su federacije na američkom kontinentu. Jedan običan sud, nadležan da raspravlja teškoće i sukobe saveznih provincija, ne bi bio dovoljan. Kada je reč o propisima po kojima bi taj evropski federalni sud sudio, G. Graseriji smatra da bi se morao sastaviti međunarodni zakonik, koji bi bio delo federalnog parlamenta u koji bi ulazili delegati svih onih naroda koji bi činili federaciju. Osim toga,

¹³ "Prvi Kongres Evropskog Saveza", *op. cit.*, str. 35-36.

¹⁴ *Ibid*, str. 37.

potrebna je i međunarodna vojska, dovoljno mnogobrojna da bi mogla pribaviti važnosti odlukama saveznog suda.

Takva bi, *grosso modo*, bila Evropska federacija, jedina koja bi bila u stanju da onemogući ratove među evropskim državama. Naravno, postavlja se pitanje na koji način doći do jednog takvog saveza? Teškoće dolaze naročito otuda što svaka zemlja polaže mnogo na svoju autonomiju i što svaka od njih ima prvo da reši neku svoju stvar, a dotle neće da ulazi ni u kakve pregovore.

Ipak, prema mišljenju G. Graserije, takve žrtve se i ne traže. "Evropska Federacija imala bi se osnovati na status quo: svaki drugi sistem činio bi je nemogućom. Pa i pod tim uslovom vlade pojedinih evropskih država ne bi odmah pristale na Savez : častoljublje i interes bili bi smetnja."¹⁵

Da bi se ove zemlje pridobile za federaciju, potrebne su izvesne pripreme. Najpre bi trebalo suzbiti šovinizam. Ali ima i drugih sredstava, materijalnih i opipljivih, kao što su pojedine ustanove koje bi trebalo da budu zajedničke za sve narode. Još u to vreme, dakle početkom XX veka, bilo je reči o nečemu što je realizovano devet decenija kasnije, a to je zajednička moneta. "Zašto imati u pojedinim zemljama razne vrste moneta i mera?", pita se G. Graserija. "To je samo jedna zabuna bez ikakve koristi. Kada Francuz ode u Englesku ili Englez u Francusku, oni nailaze zbog toga, na razne neprijatnosti; monetarni kurs sačinjava jednu barijeru preko koje je teže preći nego preko kanala La Manša."¹⁶

Istaknuto je takođe da i raznolikost u zakonima predstavlja smetnju i predloženo je da se izjednače bar zakoni opštijeg karaktera kao što su trgovački zakoni, zakoni o sudskom ustrojstvu i sudskom postupku i sve ono što se odnosi na međunarodno javno pravo. Na taj način bi narodi održavali lakše međusobne odnose. Osim toga, i različiti jezici predstavljaju prepreku u približavanju naroda. Budući da u Evropi postoji mnoštvo jezika i da je gotovo nemoguće sve ih naučiti, predloženo je da bi trebalo ustanoviti jedan opšti, međunarodni jezik. Naravno, krajnji cilj svih ovih mera je osnivanje Ujedinjenih Evropskih Država.

Nakon pročitano referata otvorena je diskusija u kojoj je učešće uzeo i predstavnik Srbije profesor Živojin M. Perić, osvrnuvši se na dve tačke iz

¹⁵ *Ibid*, str. 37-38.

¹⁶ *Ibid*, str. 38.

referata. Prvo, profesor Perić je izrazio mišljenje da za ostvarenje federacije nije potrebno ujediniti sve jezike u jedan i naveo Švajcarski Savez kao primer čijem pravilnom funkcionisanju ništa ne smeta fakat da se u njemu govore tri jezika: francuski, nemački i italijanski. Drugo, profesor Perić je, kao pripadnik jednog neujedinjenog naroda, kako je sam sebe okarakterisao, izložio i svoje neslaganje sa predloženim ujedinjenjem preko status quo-a, napominjući da bi to dovelo do toga da bi Srbi, koji su u Austro-Ugarskoj i Turskoj, ostali definitivno u tim državama. "Treba, dakle, da se pre opšte federacije, u Evropi svrši prvo sa procesom ujedinjenja pojedinih rasa, procesom koji mora prethoditi federisanju. Uostalom, zašto bi Austro-Ugarska i Turska bile protivne unifikaciji srpske rase, kada će tako ujedinjeno Srpstvo, ući, kao autonomna država, u savez i sa jednom i sa drugom?"¹⁷ Predsedavajući sekcije je na ovu opasku profesora Perića odgovorio da razume njegova strahovanja, ali da ona treba da otpadnu, istakavši da bi federisanje Srbije sa Austro-Ugarskom i Turskom, na bazi status quo-a, moglo samo da ubrza srpsko ujedinjenje, jer, prema njegovim rečima, "čim bi Austro-Ugarska i Turska bile sa Srbijom u savezu, one ne bi imale razloga stati na put da se Srbiji, kao autonomno-saveznoj državi, prisajedine srpske oblasti iz Austro-Ugarske i Turske".¹⁸

Na Kongresu je izražena želja "da se ustanovi, među državama u Evropi, jedan organizam, efikasniji od arbitraže, sa utvrđenim i za sve obaveznim pravilima, kako bi se ekonomski odnosi između tih država, kao i između njih s jedne strane i država ostalih kontinenata s druge strane, uredili jednom jednoobraznom konvencijom".¹⁹

3.2. Pravna sekcija

Na drugoj sekciji, koja je za temu imala pitanje: "Koji su to ekonomski i socijalni predmeti za koje je neodložnije potrebno jednoobrazno međunarodno zakonodavstvo?", predstavnik Kraljevine Srbije, profesor Živojin M. Perić imao je zapažen referat pod naslovom "Uticaj jedinstva građanskoga zakonodavstva na razvijanje solidarnosti među ljudima".

¹⁷ *Ibid*, str. 41.

¹⁸ *Ibid*.

¹⁹ *Ibid*, str. 43.

Pre nego što je profesor Perić počeo izlaganje, potpredsednik sekcije, G. Knez od Kasana, rekao je da smatra za dužnost da se, u ime Kongresa, zahvali Gospodinu Ministru Prosvete i Crkvenih Poslova Kraljevine Srbije, Gospodinu Ljubomiru Stojanoviću, na interesovanju koje je Gospodin Ministar pokazao time što je profesoru Periću dopustio da, ma i nezvanično, može uzeti učešće u poslovima Kongresa, stavivši mu ujedno u zadatak da, po završetku tih poslova, Ministarstvu podnese izveštaj o Kongresu i o njegovim rezultatima. Iako je ovo interesovanje Gospodina Ministra privatnoga karaktera, opet se, po rečima potpredsednika, "ne može sporiti važnost tome faktu da je Prvi Kongres Evropske Federacije izazvao simpatičnu pažnju jednog lica na tako visokom položaju. I to je jedan od znakova da ideja Kongresa ima svoga realnoga smisla, što samo može Kongresiste na rad obodriti."²⁰

U svom izlaganju, profesor Perić pošao je od stava da federacija ojačava duh solidarnosti među državama u savezu. Veća je solidarnost među pojedinim federisanim nemačkim državama ili švajcarskim saveznm kantonima nego između Nemačke Carevine odnosno Švajcarske Republike s jedne i ostalih evropskih država, s druge strane. Ovo znači da, kada bi se sve države u Evropi federisale, to bi, nesumnjivo, uticalo na razviće solidarnosti kako među njima tako i među ljudima koji ih sačinjavaju. I same socijalne razlike ili sličnosti među ljudima imaju uticaja u pogledu njihove manje ili veće solidarnosti. Dva naroda biće među sobom solidarniji ukoliko žive pod istim društvenim prilikama. Slični socijalni uslovi nivelišu, više ili manje, moralne razlike među narodima, a to može biti od blagotvornog dejstva na duh solidarnosti. Veća je solidarnost između dva naroda koja imaju isto državno uređenje, tj. praktikuju demokratski ili konzervativni režim, nego između dva naroda koji imaju različito državno ustrojstvo.²¹ Profesor Perić dodao je da je i verska nejednakost među ljudima, isto tako, štetna po solidarnost. Stoga se filozofi i trude da religije zamene jednim opštim moralom koji bi ljude još više zbližio.

Centralni deo izlaganja bio je posvećen značaju građanskog zakonodavstva koje vrši uticaj prvog reda na društvene odnose. Prema rečima profesra Perića ne postoji propis koji obuhvata čoveka u tolikom obimu kao što je to

²⁰ *Ibid*, str. 44-45.

²¹ *Ibid*, str. 45.

slučaj sa građanskim zakonodavstvom. Budući da nijedan zakon ne reguliše toliko važnih odnosa kao građanski zakonik, njegov domen je širi od domena ostalih zakona koji spadaju u nadležnost sudske vlasti. "Nema zakona koji bi bio u jačoj vezi sa ostalim manifestacijama društvenoga života, ekonomijom, moralom, politikom, religijom, nego građanski zakonik. Građansko zakonodavstvo jeste, može se reći, ogledalo u kome se ogleda stanje kulture jednog naroda, to je puls društvenoga života."²²

Poznati su brojni primeri iz istorije koji svedoče o blagotvornom uticaju koji su pojedine kodifikacije građanskog prava imale na unutrašnje jedinstvo pojedinih naroda. Jedan od najočiglednijih primera je Nemački Građanski zakonik iz 1896. godine koji je dovršio nemačko ujedinjenje. Početkom XIX veka se za Nemačku moglo reći da je ona bila samo jedan geografski pojam, drugim rečima, bilo je i tada Nemaca, ali nije bilo Nemačke, tvrdi profesor Perić. Ono što se sada naziva Nemačkom, to je bilo više raznih državica, među kojima je Pruska zauzimala prvo mesto. Postojala je velika raznolikost građanskih zakonodavstava koja su vladala u tim državama, iako im je svima temelj bio rimsko pravo, koje je pre kodifikacije 1896. godine, predstavljalo opšte nemačko pravo. Međutim, pored opšteg prava postojala su i specijalna zakonodavstva pojedinih država koja su regulisala privatnopravne odnose koji nisu potpadali pod rimsko pravo. Uzimajući sve ovo u obzir, može se lako suditi o domašaju koji je za nemačko jedinstvo imao Nemački Građanski Zakonik. "Danas kada Nemačka nije samo jedan geografski izraz nego se predstavlja kao jedna država čija pojedina kraljevstva, vojvodstva, provincije, uživaju širu ili užu političku autonomiju, Građanski Zakonik je još više privezao, jedne za druge, pojedine članove ove moćne nacije, praveći ih solidarnijim među sobom."²³

Još je poznatiji primer Švajcarske koja je 1907. godine donela Opšti Građanski Zakonik. Ovo zakonodavno delo, koje je otklonilo razlike koje su, u pogledu građanskog prava, odvajale švajcarske kantone jedne od drugih, dodatno je učvrstilo nacionalni osećaj švajcarskog naroda. Iako je ova mala republika sastavljena iz tri raznolike narodnosti, francuske, nemačke i italijanske, ipak tu postoji samo jedan isti narod. "To je još jedan dokaz da jednakost u društvenim pogodbama pod kojima živi jedan narod, sastavljen

²² *Ibid*, str. 47-48.

²³ *Ibid*, str. 49.

iz više raznih rasa, otklanja mnoge razlike među tim rasama i od njih pravi jednu etničku celinu. Država ako ne može da stvori nove narodnosti, ima bar mogućnosti da stvori narod (naciju), to jest da, od ljudi koji pripadaju možda raznim narodnostima, načini jedan solidarni kolektivitet."²⁴

Ovo jedinstvo u građanskom zakonodavstvu, koje doprinosi koheziji među stanovnicima jedne iste države proizvodi ista dejstva i kada je reč o odnosima među pojedinim narodima. Drugim rečima, ukoliko su građanska zakonodavstva dveju država sličnija jedna drugom, utoliko se i članovi tih država osećaju među sobom bliži i obratno. Stoga, prema rečima profesora Perića, treba pozdraviti, sa gledišta ljudske solidarnosti, svaki trud zakonodavca da se dođe do jednog opšteg građanskog zakonodavstva.²⁵

Ova tendencija se počela najpre opažati na terenu međunarodnog privatnog prava. Raznolikost unutrašnjih zakonodavstava pojedinih država imala je nesagledive štetne posledice po dobre odnose među narodima. Mnogi međunarodni sukobi, među kojima su neki doveli i do prekida diplomatskih odnosa, bili su izazvani odsustvom jednoobraznih pravila koja se tiču međunarodnog privatnog prava. Stoga su, na međunarodnom planu, preduzeti koraci da se ove nezgode otklone, kao i da se države podstaknu da učine što je potrebno u cilju onemogućavanja takvih konflikata. Tako je osnovan Institut za Međunarodno Pravo sa sedištem u Briselu koji je postigao brojne praktične rezultate. Jedan od rezultata njegovog rada su i Haške konferencije na kojima su države učesnice zaključile veoma korisne konvencije iz oblasti međunarodnog privatnog prava, konvencije koje su sankcionisale zakonodavne vlasti skoro svih tih država.

Međutim, prema rečima profesora Perića, međunarodno privatno pravo je oblast koja je isuviše mala za razvoj ljudske solidarnosti. Ona se bavi samo slučajevima kada bi pojedinci pojedinih država stupili, među sobom, u privatnopravne odnose, dok je unutrašnji život svake države ostavljen svakoj od njih ponaosob. Dakle, međunarodno privatno pravo se ne interesuje za pitanje izjednačenja unutrašnjih zakonodavstava koje bi, jačajući solidarnost među ljudima, sprečilo u znatnoj meri oružane borbe među narodima.²⁶

²⁴ *Ibid*, str. 50.

²⁵ *Ibid*, str. 51.

²⁶ *Ibid*, str. 51-52.

Tada se pojavljuje uporedno pravo. Profesor Perić ističe da ko kaže zakon, kaže i prostor i vreme. Stoga čim je pravo stupilo u društvo nauka, pojavilo se i uporedno pravo. Da bi se pronašli pravi zakoni nije trebalo ostati u granicama samo jedne države niti samo jednog određenog perioda vremena. Treba obuhvatiti sve države i sve vekove, kao što se ni fizičke nauke ne ograničavaju samo na jednu državu ili jednu epohu. "I ukoliko se više ljudi budu jedni drugima približavali sa gledišta moralnog, uzimajući reč moralno kao antitezu reči fizičko, utoliko će ovi poslednji zakoni biti sve mnogobrojniji, tako da onoga dana kada moralne i sociološke razlike među narodima budu iščezle, neće, u domenu prava, biti drugih zakona do tih zajedničkih, opštih zakona."²⁷

Tek tada će pravo zaslužiti ime nauke, jer neće biti francuskog prava, nemačkog prava itd, kao što nema francuske hemije, nemačke hemije itd. Dakle, tek tada će pravna nauka biti jedna i opšta, kao što je npr. fizika jedna i opšta. Profesor Perić smatra da ne treba čekati da solidarnost bude samo prirodna pojava evolucije, već da je treba potpomoći, ubrzati svim zakonima i moralno dopuštenim sredstvima. Shodno tome, on je svoje izlaganje završio izražavajući želju da se osnuje u Rimu jedna međunarodna akademija sa zadatkom da priređuje javne diskusije o pravnim pitanjima i uporednom zakonodavstvu.

Na kraju je profesor Perić objasnio zašto smatra da je baš Italija ta koja može i treba da preuzme inicijativu za uspostavljanje Evropske federacije. Pre svega, Italija je realizovala svoj nacionalni zadatak ujedinjenja, te ona je u stanju da svoju energiju usmeri ka ciljevima opšteg značaja. Zatim, Italija, baš zato što se već ujedinila, ne može biti optužena za zadnje misli kada ona radi na ostvarenju Evropske Konfederacije, što bi moglo biti prebačeno nekoj heterogenoj državi, uz pretpostavku da takva država prihvata predlog G. Graserija da konferencija treba da se izvrši na temelju status quo-a. Najzad, Italija nije imperijalistička država što ide u prilog razvijanju osećaja jednakosti među narodima kod Italijana, dok imperijalizam, naprotiv, razvija osećaj gospodarenja (dominacije).²⁸

²⁷ *Ibid*, str. 52-53.

²⁸ *Ibid*, str. 54.

3.3. Opšta sednica Kongresa i Rezolucija Kongresa

Poslednjeg dana Kongresa, 20. maja 1909. godine, održana je Opšta sednica na kojoj su ponovljene odluke koje su izglasale sekcije.

Prvo, Kongres je usvojio Rezoluciju o Evropskoj Političkoj Federaciji. Prema Rezoluciji trebalo bi da se obrazuje federacija među državama u Evropi koja će, ne dirajući nikako u autonomiju niti ograničavajući suverenost pojedinih naroda, imati za cilj da umnoži međunarodne konvencije. Na taj način bi se svi ekonomski i društveni odnosi raznih država regulisali jednoobraznim zakonima. "Ova federacija, dovodeći u harmoniju, na taj način ideje i interese cele Evrope, staviće ovu izvan svake ratne opasnosti bolje nego stalno uvećavanje naoružanja."²⁹

Drugo, imajući u vidu da izučavanje uporednog prava treba da bude sve više i više generalisano u Evropi, Kongres je izrazio želju da se u Rimu osnuje jedno međunarodno društvo sa zadatkom da priređuje javne diskusije o pravnim pitanjima i o uporednom zakonodavstvu.

Treće, Kongres je predložio da se ustanovi Najviši Međunarodni Sud. Tom prilikom Kongres je istakao da "pošto obrazovane države teže sve više i više zaključivanju međunarodnih konvencija radi propisivanja opštih i određenih pravila po predmetima međunarodnog privatnog prava i pošto je cilj takvim konvencijama da potčine istim pravnim pravilima identične slučajeve koji se mogu pojaviti u raznim zemljama, ali kako ovaj cilj može biti promašen zbog tumačenja koje može biti različito prema sudovima pozvanim da sude u raznim državama, Kongres izjavljuje želju da se obrazuje jedan Najviši Međunarodni Sud koji će suditi u poslednjem stepenu one predmete iz oblasti privatnog prava koje obuhvataju međunarodne konvencije".³⁰

I četvrto, Kongres je izrazio želju za ostvarenjem jedne Međunarodne unije za zaštitu radnika, kako bi se primenili principi socijalnog zakonodavstva u korist radničkih klasa, ukoliko su oni u saglasnosti sa autonomijom pojedinih država.

Skup je jednoglasno odobrio ove odluke.

²⁹ *Ibid*, str. 67.

³⁰ *Ibid*, str. 68.

4. Zaključni osvrt

Evropski Savez, na način na koji se o tome diskutovalo na Kongresu, nikada nije osnovan. Nekoliko godina nakon Prvog Kongresa Evropskog Saveza izbio je Prvi svetski rat i doneo evropskom kontinentu strahote nesagledivih razmera. Kako bi se otklonile posledice rata i eventualno sprečio neki novi rat, odmah nakon Prvog svetskog rata aktuelizovana je zamisao o ujedinjenju evropskih država. Ipak, bio je potreban još jedan strašni rat da bi se shvatio značaj ujedinjenja država evropskog kontinenta za uspostavljanje trajnijeg mira. Dakle, ideja o povezivanju država Starog kontinenta realizovana je tek nakon završetka Drugog svetskog rata. Tada su mnogi predlozi koji su prvi put izneseni upravo na Prvom Kongresu Evropskog Saveza primenjeni u praksi.

U vremenu kada se na nekim birokratskim punktovima razmatra da li Srbija pripada evropskoj porodici država, valja se podsetiti da je još pre više od sto godina Srbija učestvovala na jednom međunarodnom skupu posvećenom ujedinjenju država Starog kontinenta, a njen predstavnik imao zapažen referat koji je doprineo ne samo pravnoj nauci nego i pozitivnoj afirmaciji Srbije u tadašnjoj Evropi.

Iako se današnja Evropska unija bitno razlikuje od Saveza Evropskih Država za koji se zalagao profesor Perić, on je zasigurno jedan od pionira ideje evropskih integracija. "Profesor Živojin M. Perić, koji se od 1909. godine, tj. od Prvog Kongresa Evropskog Saveza, pa sve do svoje smrti, u svojim naučnim radovima neprekidno zalagao za ideju evropskog ujedinjenja, čini ga pouzdano, jednim od prvih promotera savremene ideje Evropske unije."³¹

³¹ O. Antić, "Dugo putovanje u Evropu", *Pečat*, 6.08.2010.

Jelena Čeranić, Ph.D.,*

The First Congress of The European State Alliance – An Attempt to Create A European Federation

Summary

The paper deals with the First Congress of the European Alliance held in 1909 in Rome which goal was to initiate work on establishing a European State Alliance, as the only way to secure a lasting European peace. Professor Zivojin M. Peric, as a representative of the Kingdom of Serbia, participated at the Congress and had a remarkable presentation. After introductory notes with regard to development of idea of European integration, the first part of the paper is devoted to the initiative to convene the Congress, namely a memorandum sent with the invitation, which draws parallels between the economic and financial situation of Europe and the United States. The work of the Congress is presented in the second part of the paper. Special attention is given to report of Professor Peric within the legal section. In the third part of the paper the author presents the conclusions and recommendations of the Congress.

Keywords: European Alliance, federation, war, lasting peace, European integration.

* Assistant professor at the Faculty of Law of the University of Banja Luka, Research associate at the Institute of Comparative Law in Belgrade